

Vg
4749

K. 127
Q. 188 a

[Wernsdorf]

14

RECTOR
ACADEMIAE VITEMBERGENSIS
GEORGIVS RVDOLPHVS
BOEHMERVS

PHIL. ET MED. DOCTOR ANAT. ET BOTAN
PROF. PVBL. ORDINARIVS PHYS. PROVINC

CIVIBVS ACADEMICIS

S. P. D

ET AD SACRA S. D. N. IESV CHRISTI PASCHALIA
RELIGIOSE CELEBRANDA

INVITAT

QVAEDAM IN REFORM. ECCL. DIEBVS PASCHALIBVS DICTA AC GESTA.

III 100

100000

R E C T O R
 GEORGII WYDOLPHVS
 JOHANNES
 HUIUS RECTOR ANNI ET TOTI
 FACULTATIS ORDINE HUIUS TITULI

CIVIBVS ACADEMICIS
 ET AD SACRA S. D. N. I. S. CHRISTIANISSIMA
 REGIA UNIVERSITATE

RES NONNVLAE IN REFORMANDA
ECCLESIA DIEBVS PASCHALIBVS
DICTAE AC GESTAE

Exente proximo anno, quum religionem dierum festo-
rum nati Iesu Christi commendaremus, admonuit nos,
qui eo anno redierat, saecularis dies festus emendatae per
D. Lutherum ecclesiae, institutus ille ab Ioh. Georgio II.
per Saxoniam electoralem, ut de diebus anniuersariis memoriae
magni alicuius beneficii diuini, apud singulares ueterum Chri-
stianorum ecclesias dicatis nonnihil conscriberemus. *) Nunc
libuit nobis ad rerum in ecclesia emendanda gestarum histo-
riam delatis, in ea paullisper commorari. Nam etsi praeclaris
ueterum Christianorum rebus cognoscendis magno studio et
dedimus operam semper, et adhuc damus; admirationem ta-
men iniiciunt nobis quae reformationis historia praebet, exem-
pla heroismi tum Principum, tum euangelii restauratorum ac pro-
pagatorum, quot et quanta uix antiquitas habet, siue plenum fi-
dei pectus et rerum humanarum despicientiam, siue inuictam
constantiam aliasque uirtutes heroicis spectes: ut clare adpareat,
Deum saeculo illi uasa et instrumenta maxime idonea electa et
quasi referuata ad tantum negotium concessisse. Neque ulla
est alia historiae pars, a primis conditae ac stabilitae religionis
christianae temporibus ad hanc usque nostram aetatem, quae
illustribus exemplis bonitatis ac potentiae Dei prouidentis omnia,
et gubernantis ac fidei robore munientis piorum animos, ditior

A 2

atque

*) *Progr. de uet. eccl. diebus festis anniuersariis liberationis a periculo.*
F. Nariuir. 1767. P. P.

IV RES NONNVLLAE IN REFORM. ECCL.

atque abundantior sit, quam ista. ^{b)} Qui nuper de rebus Protestantium in Germania coepit scribere, non historico modo, uere ac diligenter, sed declamatorio, inuidiose ac petulanter, negotium hoc ecclesiae repurgandae totum prae gloriae studio et habendi cupiditate uult uideri et susceptum et gestum esse. Atqui summam is ubique inscitiam prodit, et monumentorum ad reformationis historiam pertinentium, et ipsius, quam profiteri se ait, religionis, atque insuper etiam quamplurimos ex Mandeuillio aliisque Deistis impudenter aut stulte haustos errores literarios adfert. Et non merito exagitetur tam foedus in re tanta calumniator? ^{c)}

Ex omnibus rebus, quae ad partem aliquam ecclesiasticae reformationis pertinent, quaeque bonam causam aliquo modo adiuuerunt ac prosperarunt, uisum nobis est hoc tempore, quo

CIVIVM

^{b)} Intelliges hoc praecipue ex praestantissimo nec satis unquam laudando S. V. C. W. FRANC. WALCHII libro: *Geschichte der evangel. luther. Religion als ein Beweis dass sie die wahre sey*, Ienae 1753. edito. ubi per totum librum testibus idoneis omnia ita corroborata habes, ut de hac re dubitare nequeas, inprimis eidem si adiunxeris IO. RVD. KIESLINGI S. R. Viri erudite et grauitur scriptum librum: *Beweis der Wahrheit der Evang. Luth. Religion aus den Kunstgriffen der Röm. Cathol. Kirchen ihre Religion zu verbreiten*. Lipsi. 1762. in 8. Praeunte quoque et pie satis hoc demonstrat, CHR. AVG. SALIG. in Praefatione T. I. der vollstaendigen Historie der Augsp. Confession praemissa, quae ea ipsa est, cuius lectionem nouissimo *Hist. Protestans.* Scriptori saenatico, ut in ordinem reductus saperet, publice

et serio commendandam censuit is, qui eidem libellum opponens, sub litteris D. G. S. latere uoluit.

^{c)} Quae Gotingens. Nou. litter. an. 1767. Partic. 149. et Ephemer. theol. *Gedam.* Part. 51. et 52. monuerunt, notiora sunt, quam a me ut iam repetantur. Erunt, quae ibi habes, iudicia documento, me neque in hoc nec antecedenti Progr. iniuriam facere nouae historiae conditori, cuius studium, intemperans, in denudandis uitiis et maculis clarorum in reformanda ecclesia uiuorum adeo stomachum mouit Amico cuidam, hoc ut Epigramma ad me transmitteret.

Hausenium historicum castos piger esse pudendum

*Qui chartis p'ngis sola pudenda suis
Nulla Dei ben: facta uidet, praeclara ui-
rorum*

*Lumina nulla uidet, sola pudenda uidet.
Inspicienda*

DIEBUS PASCHALIBUS DICTAE AC GESTAE. V

CIVIVM NOSTRORVM pietas ad concelebrandam MEMORIAM PASCHALEM DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI esset inuitanda, proponere iis ad cognoscendum eas, quae diuersis annis *per dies festos paschales dictae ac gestae*, monumentis fide dignissimis consignatae legerentur.

Ac primo quidem illam rem commemorabimus, quae accidit anno n. MDXXII. Paschatos feria secunda: nihil ea re neque conuenientius laetitiae sanctitariusque paschali, neque similius ueteri Christianorum disciplinae, quorum consuetudo fuit in festiuitate paschali omnia facere, ut in gratiam cum inimicis redirent. Eo die Lutherus Carolostadium collegam blande adlocutus, ab eo impetrauit, ut persancte promitteret, se nullis scriptionibus esse ipsius doctrinam amplius oppugnaturum. Rem totam narrat ipse LUTHERVS in *Epistola ad Spalatinum* Feria II.

A 3

Pasch.

*Inspicienda sibi data credit ubique pudenda,
Quaeque pudenda haud sunt, ipse pudenda facit.*

*Et contra humani generis uerba monstra
pudenda,*

*Laudibus obstreperis absque pudore
crepat*

*Quamquam res uetus est, quemuis sua
habere pudenda*

*Is tamen ad quemuis, res noua! clamar,
habes.*

*Hausenio quaecunque feras placitura
puella*

*Hunc Alcæona tu, si pudibunda caue.
Non uirtute tua nec delectabitur ore,*

*Nec ueste, at fartum uestis hiare uolet.
Spurce pudendorum speculator, desine
probra,*

Aur fellatorum more deinde zace.

Ceterum miror Lemnii in Lutherum epigrammata ex eius libro Epigr. tertio itidem non esse denuo publicata, aut

Poetae lasciuu Monachopornomachiam L. Pisei luuenalis nomine scriptam, *Apologiae* istius Lemnii adiectam, ab eo, qui quaecunque gloriae Lutheri fraudi esse poterant, studiose collecta attulit. Sunt enim ea omnia uno uolumine Lemniani operis comprehensa in academiae nostrae bibliotheca, ex qua *Apologiam* se accepisse gloriatur. Habes in isto unius pollicis spisso uolumine octonis, *Epigrammatum* libros tres cum *Quaerela ad Albertum Moguntinum*. anno in fronte 1538. sine loco tamen impressionis. In ea autem *Epigrammatum* editione quae octonis Vitebergae prodit, duo priores libri tantum habentur. Sequitur Lurii Pysaei luuenalis *Monachopornomachia* detestabile castis et christianis auribus carmen. Denique Lemnii *Elegia in commendationem Homeri de bello Troiano* an. 1539. Ultimo *Apologia* eiusdem impressa Coloniae apud Ioh. Gymnicum

VI RES NONNVLLAE IN REFORM. ECCL. 117

Pasch. d. a. scripta: ^{d)} *Ego hodie supplex Carlstadium oravi priuatum, ne quid contra me ederet, alioquin cogerer, licet inuitus mutuis carnibus congredi. At homo nihil contra me scribere sese, pene sancte deierat, quanquam sexterniones aliud loquantur, qui iam sub manu Rectoris et Iudicum cognoscuntur. Argunt ut uel reuocet uel premas libellum quod non urgeo. Neque enim Satanam timeo, neque Carlstadium. Est item alia eiusdem Lutheri ad eundem Spalatinum epistola, ^{e)} quae ipsius non modo litigandi fugam et simultatis odium, sed etiam gratam et propensam erga Promotorem suum uoluntatem et animum pacis et concordiae studiosissimum tam clare*

Gymnicum adpicto signo: *Discite iustitiam moueri. Quam quia editor recuendam curauit mutilam, scripsi praeterito anno, uix ea cautione opus fuisse, quod de innocentia Lutheri in iis, quae a Lemnio ei crimini dantur, ita constat, ut historiologiae de tonsore Lutheri omissae, de cynipollinstore, sine offensa de plano ab omnibus legi possent.*

^{d)} Tomo II. *Epistolar. Lutheri* a IOH. AVRI FABRO Islebiae edit. p. 68. b. quae est epistola CXI. germ. transl. in *Append. T. XV.* editionis *Opp. Luth. Walchihalens.*

^{e)} Scripta est an. 1525. et germ. legitur in *Append. T. XV. opp. Luth. Hal.* p. 251. *Ich habe an Carlstaden geschrieben in solcher Hofnung, daß wir zusammen kaemen, und von Friede handeln, wenn Christus will.* Idem ad Io. Hessum eodem anno scribit: *de Carolstadio nondum desperavi* T. II. *Coll. Aurif.* p. 295. b. cum quo et ad nuptias Linci uenturus fuisset eo tempore, si Andreas fuisset domi. *ibid.* pag. 130. b. Cuius generis haud pauca inuenies in aliis eiusdem ad WENC. LINGVM *Epistolis*, quarum Codex

MSt. an. 1553. scriptus, forma 8. apud me est, isque ipse quem b. VERPOORTENIVS a Cnauchio Viteberga ad se transmissum scribit, editurus *Variorum ad Wenc. Lincum Epistolas* in Praefat. *Sacris superioris acui Analectis Coburgi* 1708. in 8. ed. praemisit. Habes in isto Codice: Lutheri Sermonem in 1 Ioh. V. 4. quem itidem litteratissimus Theologus ille iisdem in *Analectis* ex eodem edidit; habes ibidem haud paucas Theologorum Viteb. explicationes dictorum Scr. S. ex scholis ipsorum a Compilatore collectas, u. c. *Pomerani* in 1 Pet. III. *Praedicationi Spiritibus, qui erant in carcere.* Nec desiderabis *Poemata* collecta uaria Philippi, Stigellii, Maioris alia. Erat enim in colligendis eiusmodi MSt. assiduus b. Pater meus, de cuius *Collectione Epistolarum Lutheri*, quas editurus erat, mentionem feci in *Progr.* an. 1764. in locum quandam *Ignatii Antioch. P. P.* et ante me iam scripserat *Io. Alb. Fabricius.* Quae autem huius Collectionis sit ratio, data hac occasione paullo plenius exponam. Continetur autem illa duobus uoluminibus In primo

DIEBUS PASCHALIBUS DICTAE AC GESTAE. VII

clare testatur, ut non habeant reformatae ecclesiae doctores, f) ex quibus nominatim hic adpellandus est IOH. DAN. ab HOVEN g) cur omnem diffidii culpam in Lutherum coniciant, eiusque rixandi cupiditatem et irae uehementiam adculent, cuius impetum atque aestum collega et idem aemulus nullo modo ferre potuerit.

Satis constat, quo tempore in Pathmo sua latitabat Lutherus, Carolostadium nouis et acrioribus modis ecclesiam reformare orsum, uelut alterum Leonem Isaurum in imagines praecipue

primo habentur *Epistolae* 92, quae chartis diuersae formae uel a Patre meo ipso, uel ab amicis descriptae et ad illum transmissae, secundum seriem annorum quibus eae datae, dispositae compactaeque sunt. In margine plerumque notatum est unde, et a quo acceperit, u. c. *Haec Dn. Beyschlag Sueno Hal. communicauit. it. ex autographo descriptum, ex Archivio Slesuicensi.* Annotatum quoque est, quae ex his in Opp. Lutheri, in *Buddeana Collectione* iam edita, adscriptis diuersis lectionibus. Alterum uolumen satis antiquum est formae magnae opus, 130. foliorum, res ab an. 1516. usque ad annum 1543. a Luthero, Spalatio, Melanchtone, Iona, aliis, ad emendandam ecclesiam per epistolas gestas complectens, et uiuo adhuc Luthero scriptus esse uidetur codex, ex parte etiam mutilus. Neque tamen solas horum epistolas, sed etiam alia documenta eius aetatis publica, praecipue ad Augustana comitia pertinentia, is complectitur a *Coelestino*, *Chyrraeo*, aliis, publicata, quaeque ob diuersam lectionem aliquem subinde usum prae-

stare possent. Vidit eum et adhibuit b. Loescherus in *Actis Reformat. nec pauca ex eodem descripta b. Pater meus Nou antiquis rheolog. symbolum conferens, iidem inferri iussit.*

f) Lutherum et nostrates ab his reformatae ecclesiae doctorum, Emdensium praecipue, adulationibus defendit V. E. LOESCHERUS in *Hist. moruum Zwischen den Euangel. Luth. und Reformirten* p. 44.

g) In der *pragmatischen Friedensgeschichte der Evangelischen Kirche in Deutschlaud Lemgouiae 1756.* in 8. ed. Part. I. p. 114. scribit uelut alter Loenius: *Sie waren in der Hauptsache einig, nur wollte Luther als ein Mensch ein wenig geschmeichelt seyn. Haette aber Luther nicht aus gleichem Tone mit Carlstaeden, als seinen Meister und aelteren Collegen, deswegen handeln moegen, zumal da ihm dessen Schwaeche wohl bewußt war? Sollte dieses nicht mehr Eingang gefunden haben, als daß man sogleich die Canzel bestieg, einen alten Lehrmeister so gar in der besten Saache, ich meyne die Abschaffung der Messe und Ausbeilung beyder Gestalten, öffentlich tadelte und die*

VIII RES NONNVLLAE IN REFORM. ECCL.

praecipue saeuiffe. Facto plebis tumultu, fracta simulacra atque ex templo eiecta. ^{h)} Ad quam licentiam compescendam relicta Wartburgo Vitebergam quum aduolasset Lutherus, et octies habitis contra Caroloftadium concionibus docuiffet, nihil ui, omnia uerbis experienda esse, Caroloftadius iniuriam sibi factam conquerens, defenfurus cauffam suam, scribere aduersus Luthe-

die durch einmüthigen Vergleich bestaetigte Ordnung cassirte. Quid iniqui in hac narratione sit, de eo iam monui in Progr. de Sacerdote lat. ling. ad altaere caussilante. Pergit p. 116. *Luthers Gefinnungen gegen Carlstaden sind am deutlichsten wenn er schreibt: Der Satan sey ihm in seine Herde gefallen, welchem er nicht mit Schreiben abbelfen koenue. War Carlstadt ein Satan, da er doch an dessen Lehre nichts zu tadeln fand. — Luther erklaerte Carlstaden für einen Lügen- und Rottengeist, und wendete sich an den jungen Herzog Job. Friedrich, welchen er gegen Carlstadt gaenzlich eingenommen und durch seine Freunde es dahin gebracht hatte, daß Carlstads Bücher gegen Luther aus der Druckerey genommen und ihm zu schreiben und zu predigen verboren ward — Luther brockte die Altsaetische und Wittenb. Sache unter einander um Carlstadt desto verbesser zu machen. Dadurch gerieth dieser bis hier hin ansehnliche und ehrgeizige Mann mehr und mehr in Verachtung, je mehr Luthers von neuen aufgebende Sonne an dem Wittenb. Horizont in die Hoehle stieg. Dieses war diesem selwaechern Geist unertraeglich, weil er die Wankelmüthigkeit sowohl des Volks als seiner Collegen nicht mit Gleichgültigkeit überwinden konnte etc. p. 118. Sed narrationem hanc et iniquiorem paullo, et a partium studio non alienam esse,*

quum ipsius Lutheri ad Spalatinum uerba commonstrant, iam adscripta, tum ea, quae SECKENDORFIVS *Hist. Luth.* L. I. §. 123. p. 476. habet et LOESCHERVS I. I.

h) Memorat G. ARNOLDVS H. E. et Haeresi Caroloftadium praeuiffisse populo, ipsumque securi percussisse quasdam imagines, quales non ignoramus in hac nostra ciuitate quondam fuisse ostensas tanquam ab ipso Andrea fractas, et postmodo publice restitutas. Sed quia hoc refert sine teste, CHYTRAEO adsentimur, eum imagines et statuas ex templo parochiali a uulgo exturbari curauisse, scribenti Saxon. L. VIII. p. 251. licet aliter sentiat I. F. MAYER in *dist. de Caroloftadio*. Solide conscripta est *Vita*, quam DAN. GERDES *Miscell. Groning. nou.* T. I. P. I. dedit, ut doleamus non ultra an. 1522. procedere, conferri tamen poterunt Auctores de rebus Caroloftadii adducti a FABRICIO *Censurifol. Luth.* Vol. I. p. 89. Ceterum uideat I. D. A. HOVEN, ne orbitam excedat, excusaturus Caroloftadium, cuius merita in reformanda ecclesia, abroganda missa, eaque latina, atque alia non negamus, potius in *Progr. Fest. Natuir.* 1761. P. P. ut par est, praedicauimus, eius enim factum iconoclasticum cum symbolica et heroica Lutheri, codicem Iuris pontificii publice comburentis, actione contendens, scribit

Lutherum instituit. ⁱ⁾ Exarsit igitur contentio, quae irreparabile damnum euangelii doctrinae attulisset, nisi eam sedasset mirabilis quidam casus, qui satis ostenderet, non potuisse inter illos Theologos unquam conuenire. Sed ea de re nunc non est locus dicendi. ^{k)}

Altera

bit l. 1. p. 102. *Sie werden beyde einander ni. br. viel vorzumerffen haben. Iener stürmte die paschl. Gesetze, dieser die paschl. Bilder. Beyde tharen es ohne Fürstl. Befehl. Wer war hier der Verwegense?*

ⁱ⁾ Octo sermones Lutheri a Dom. Inuocauit singulis diebus per octiduum motibus Caroloftadii oppositos habet T. XX. *Opp. Luth. Halens.* edit. ab initio. Caroloftadii autem scripta in Lutherum diiudicat, LOESCHERVS *Hist. moruum* P. I. p. 35. it. SALIG. *Hist. A. C. T. I.* p. 93.

^{k)} Non una res erat propter quam dissentiebant inter se hi Theologi, nec inter eos conuenire poterat. Adcurate eas, et multo cum lectionis adparatu recenset *Vener. I. G. WALCHIVS* in *introductione hist. ad controuersias Lutheri cum Sacramentariis* praemissa ea T. XX. *Opp. Luth. Halens.* Praecipue discrepabant in Artic. de S. Coena. Est in Collectione MSt. quae apud me sunt, proluxa Lutheri Epistola Caroloftadii eo in articulo sententiae opposita, cuius is, qui apographum curauit, titulum fecit: *Lutheri Epistola elenctica ad Carlostadium* adiecitque: *uidetur scripta an. 1523.* nam annus et dies adiectus non est. Cuius epistolae sat memorabilis, initium, quia non occurrebat ea in Halensi *Opp. Luth.* editione

iure locupletissima, nec iam otium est disquirere an aliunde iam edita proster, ut ex aliis, forte haec legentibus, rem cognoscam, hac data occasione adscribam: *Gratiam et Pacem in Christo. Speraueram te producturum argumentum, mi Caroloftadi, quod me moneret aut mouisset ad tuam opinionem. Sed isto commentario tuo super uerbum dedit, intelligo, te argumenta potius exquirere, et omni arte et ui extorquere ex Syllabis et litteris, quod aliud nihil esse potest, quam quod data opera lucem fugias. Nam quis finis erit disputandi, si sic pergas syllabas uiolenter mungere et pungere. Cur non potius ad rem accedis. Breuiter me accipe, clarissime enim dicam. Duo sunt in ista causa proposita nempe uerba et res. De uerbis est quaestio an demonstrari possit ea deberi aliter accipi quam sonant. De re est qu. an corpus Christi in Coena detur corporaliter et edatur. etc. Frustra es, si putas, hanc epistolam esse illa ex collectione de qua superius dixi. Inserta enim est alii Manuscriptorum uolumini, satis spisso formae magnae, quod uarios Lutheri et coaeuorum Theologorum libellos, aliaque multa ad res eius temporis ecclesiae spectantia in se comprehendit, collectore G. de WEISSEN *Consulatio Borussico*, et in conquirendis eiusmodi documentis indefesso, qui illud cum multis aliis eius generis uoluminibus b. Patri meo*

B

dono

Altera res ad quam narrandam progredimur, contigit anno n. Chr. MDXXIV. feria Paschali tertia: ¹⁾ quo die Iohannes Episc. Misnensis ad Fridericum Electorem litteras dedit, quibus ab eo idem, quod octiduo ante Georgium Dux, peteret, ut Hadriani VI. Pontif. Rom. de Bennone Episcopo Misnensi inter sanctos relato constitutionem ^{m)} Virebergae, Torgaviae, atque in reliquis ditionis suae urbibus, publice adfigi iuberet, atque huius novi Deaftri, piscem cum ecclesiae suae clauibus, quas ille deglutiuisset, manu tenentis, ⁿ⁾ religionem et cultum populo

dono dedit. Videtur tamen in colligendis his documentis partem habuisse, celeberrimus ille et eiusmodi rerum indagator felicissimus MART. FRID. SEIDELIVS itidem *Consiliarius Brandenburg.* cuius studio uolumina quae collecta sunt, ex bibliotheca Boerneriana p. 126. *Caral. biblioth. Boern.* in electoralem Dresdensem uenerunt. Is enim *Seidelius* meo in codice, de aliquot MSt. testimonium adseripit et notauit e. gr. pag. 49 ubi Lutheri iudicium de diuortio regis Anglorum habetur a. 1535. scriptum, haec: *Est manu Nic. Amsdorfii Episc. Numb. Lutberi singularis amici scriptum M. F. Seidell mpp.* Iuauit in praesenti ex LXX. qui uolumini insunt libellis, quaedam indicare. Ita habent uaria exegetica, dogmatica, casualia ex Lutheri et Philippi praelectionibus. *Lutheri* Epist. uel Praef. qua se ob Stili acerbitatem excusat. 1) Epist. *Morbachii* de patris, it. *Til. Heshusii* et alior. Theolog. de eodem argumento consilium. 2) *Lutherus contra bigamiam Philippi Hassiaci* 3) *Amsdorf* quod impium sit petere promotionem ab episcopis catholicis, *ipsa eius manus.* *Eiusdem* iudicium de scriptis Luth.

contemporaneorum, 4) *M. Flacii* epist. ad Principem, quendam de controuersis. *Ipsa Illyrici manus.* 5) Oratio *Stigclii*: de orig. et usu sermonis 6) de uocabulo necessitatis. 7) *Iustus Menius* de iustificatione. 8) *Phil. Melanr.* litterae ad Philippum *Ducem Pomer.* 9) Discursus de concilio Mantuano. 10) Epist. *Coelestini* ad Illyricum. 11) *Bugenb.* res eccles. Pomer. lectu difficilis ipsius manus 12) Hist. breuis Colloq. Torun. per *Achat. Bar. de Dobna* 13) Hist. *I. Fungii* Concionat. aul. Alberti Pruss. 1567. 14) Acta reform. s. Ioach. II. Elect. Brandenb. eiusque scriptum: *de reuocandis canonicis in ecclesia orthodoxa uisitat.*

1) IOH. SEB. MULLER *Annales des Chur- und Fürstl. Haufes Sachsen* p. 77. Addebat episcopus in litteris ad Electorem Ducem, sollempnitatem eleuationis die post festo Viti futuram, quae erat XVII. Cal. lun. quo etiam peractam illam refert GEORG. FABRICIVS *Annal. Misn.* L. 3. p. 83. hoc cum epiphonemate: *Aliis religioni res suis aliis ioco et ris.*

^{m)} Habetur haec constitutio Hadriani VI. P. R. siue bulla canonisationis

pöpolo imperaret. Qua occasione impulsus Lutherus, edidit libellum *Vom neuen Abgott und alten Teufel der zu Meissen soll erhaben werden:* °) quo libello totam illam fraudis et superstitionis disciplinam, quam otiosa et in excogitandis ad plebem fallendam crepundiis ingeniosa monachorum natio tantopere alebat, oppugnatam euerit, doctrinamque ueram et castam de solo Deo colendo atque inuocando proposuit. Quae res, dici non potest, quantum ualuerit ad totius rei sacrae instaurationem et adiuuandam et commendandam. p)

B 2

Itaque

in IVSTI FONTANINI *Codice Constituz.* quas P. P. R. in *Canonisfär. SS. ediderunt.* Romae 1729. in fol. ed. p. 212. ubi Henricus Pius Sax. Dux iis quoque adnumeratur, qui eam canonisationem a Pontifice precibus efflagitauerint, fide forte eadem, qua in *Bulla canonisationis Iob. Nepomuceni* a Benedicto XIII. inter experentes eius canonisationem Frider. Aug. Rex Pol. refertur, in *Constitutione* apud eundem FONTANIVM p. 634. Ceterum *Bulla* in uernaculam nostram translata, legitur T. XV. *Opp. Luth.* editionis Hal. pag. 2756. et data est Romae d. 31 Mai. An. 1523.

n) Simulacrum eius, formae minoris in aes incisum habes in fronte libelli MART. HEIDENREICHII *de Vita Bennonis* Lips. 1694. in 8. ed. maioris formae uero conspicitur apud MENCKENIVM *Scriptor. Rev. German.* T. II. p. 1824. qui eidem scripta uaria de Bennone inprimis HIER. EMSERI *Commentarium de uita et miraculis D. Bennonis Misi.* Ep. Lips. 1512. editum, cum notis Henschenii et Papebrochii ex Actis SS. Antwerpensibus mens. Iun. T. 3. inferi curauit. uide quoque

SCHOETTGENII *Hist. v. Wurzen* p. 96. et IO. CONR. KNAVTH *Hist. Vorstellung v. Alsenzella* P. 2. Piscem cum clauibus ecclesiae manu tenens ideo depingitur Benno, quia inter *miracula*, quae *Diploma Pontificis* recitat ab ipso tanquam patrata, narratur etiam hoc, quod clauis ecclesiae, imperatori eiusque legatis occlusae, in Albim proiecerit, quae postea in piscis uentre repertae et Episcopo restituae fuerint.

o) T. XV. *Opp. Luth. Halersf.* edit. p. 2772. Potiora eius disputationis recenset SECKENDORFIVS *Hist. Lutheranismi* L. I. p. 285. it. IO. HEN. MAIVS *Hist. Reform.* p. 146.

p) Lutherus enim plane reiecit eiusmodi Sanctorum uenerationem, docuitque sacros libros de Sanctis in caelo uel parum uel nihil tradere, de Sanctis uero in terra quae habeant, ea longe alio sensu esse accipienda. Eos deinceps sacrorum librorum locos quibus Pontificii pro laude et cultu Sanctorum abuti soleant a peruerso sensu liberans, ostendit, manifestum esse, quod per talem sanctorum exultationem fiducia hominum in Dei gratiam et Christi

Itaque illa Bennonis apotheosis argumento esse potest admirabilem diuinæ prouidentiae consiliorum, quæ quo tempore homines ex crassissimis errorum tenebris et horrenda mendaciorum iniquitate liberandi, atque ad solius Dei cultum reuocandi essent, rem fieri permiserit, qua clarissime pateret, quot et quantis fraudibus miseram plebem sedis romanae improbitas circumuentam deluderet. Nam facillimum Luthero fuit ostendere ¹⁾) nihil Bennonem pro fidei doctrina egisse, studuisse non Dei gloriae, sed pessimi Papae Hildebrandi, siue Gregorii VII., qui Germanos in Caesarem armasset, plurimumque innoxii sanguinis haussisset, opibus augendis et diuitiis cumulandis, emicuisse perfidia in Imperat. Henricum III.; nullam denique rem magnam laudabilem fecisse: ideoque falsissimum, quod in Bulla inter eius laudes diceretur, *diuinam uirtutem diuino homini communicatam.* ²⁾) Est igitur illa Episcopi Misnensis ad Saxonem Electorem epistola maxime memorabilis, tum quod proximam causam praebuit sanioris doctrinae de suo quasi exilio reducendae, tum quod Benno, cuius illa sanctificationem publicari uellet, ridiculis miraculis suis ultimus factitiorum sanctorum fuit, quem terra Misnica coleret. ³⁾)

Quae tertia res est, ea satis longo tempore post, anno Chr. MDXXXVIII, imminente Paschate, uelut aurora euangelicae

Christum corruat, ac in caelum merita ac interpellationes uertatur. Mirè igitur haec res uiam pandebat saniori doctrinae de cultu et inuocatione Sanctorum postmodo Aug. Confess. Artic. XXI comprehensae u. *Matum* H. R. l. l.

¹⁾) Scripto supra alleg. cui quamquam memorante *Seckendorffo* l. l. aliud opposuit et magna acerbitate respondit *Emserus* inanes tamen nugae egit.

²⁾) Quae enim ex *impresso* Romae 1521. apud *MENCKENIUM* l. l. p. 1880. leguntur eius miracula, filii crassioris fabulae sunt, quod alibi ficeo

transierit pede, uinum ex aqua fecerit, uno tempore in duobus locis missas celebrauerit. Marchioni alapam infligenti mortem post annum praedixerit, sequuto euentu, et quae eius generis sunt alia.

³⁾) Adfirmauerat quidem *EMSERUS* cit. lib. quem Luthero opposuerat, Bennonis cultum et sollempnitatem futuram perpetuam, et nescio quae alia uaticinatus fuerat; mox tamen ista omnia, mortuo Georgio Duce, in uentum et fumum abierunt. Postquam enim an. 1539. Henricus Sax. Dux reformae-

DIEBUS PASCHALIBUS DICTAE AC GESTAE. XIII

gelicae lucis per Misniam latius lactiusque diffundendae praeceffit. Decumbebat morbo Georgius Dux, Luthero eiusque innouationibus et contra Papam ausis infensissimus. Is filius orbatus, qui patre haud mitiores uisi erant, non tam morbi dolore cruciabatur quam quod Henrico fratri, cui grata posteritas dedit Pii cognomen, quem euangelicae doctrinae amantem et studiosum uideret, prouincias esset relicturus.†) Postquam igitur de iis ad Ferdinandum transferendis et Bohemiae regno adiungendis consilia frustra agitasset, legatos misit ad Fratrem in oppido Mitweyda tum commorantem, qui nuntiarent, constituisse ipsum ei prouincias Misnicas, etiam nunc se uiuo, regendas tradere, si ab haeresi Lutherana uellet desciscere. Quid legatis ad ea respondit Henricus? *Amare se impense fratrem suum, et paratissimum esse amoris eius re ipsa dare significationes: sed quae ad fidei doctrinam pertinerent, de iis caute se agere uelle.*”) O plenum grauitatis, constantiae ac sapientiae responsum. Narrant Henricum etiam acris uerbis increpuisse legatos, quod eiusmodi conditiones tam absonas ausi essent ipsi proponere. x)

Mortuo decima Paschatos Georgio, qui animam agens solius Christi merito iam, non sanctorum deprecatione amplius niti uolebat, sequuta est laetum Henrici pro bona causa responsum ante Pascha datum, laetior post Pascha rerum facies, lucis euan-

B 3

gelicae

formationis per Misnicas terras negotium suscepisset, accitis ab Electore Theologis nonnullis uisitoribus, Iona, Spalarino, aliis, deletus est Misnensi in urbe cultus baaliticus, et praesente Principe, insigni tamen cum Pflugii tum capituli Decani, offensione tumba, Bennoni ante XV. an. de marmore posita, destructa est. u. SECKENDORF L. III. p. 221.

†) FABRICIUS Orig. Sax. L. VII. p. 877. *Cauerat testamento ne frater liberius eius sibi succederent, nisi nouam, ut nominabat, religionem abiicerent aus*

abinerent — heredes suarum prouinciarum instituere parauit Carolum et Ferdinandum Caesares. SLEIDANVS L. XII. p. 203. de Statu Relig. et Reipubl. MOLLER Cbr. Friberg. p. 220.

u) MVLLER *Annal. Sax.* p. 93. Tulit huius pietatis fructum. Prius enim quam legati redierunt, Georgius decessit, et curibus paruis ac paupere terra missus fuit in imperium magnum Henricus, ut de Numa *Virgilius*.

x) Repetit ex antiqua narratione MVLLER c. l. er habe den Rätchen ei-

nen

gelicae radiis per Misnias terras ingenti celeritate diffusis. Dresdae sexto die a morte Georgii prima concio evangelica habitata est, Lipsiae autem suggesta et pulpita, quae in Paschate sacrificulos Pontificios ferebant, in Pentecoste uocibus euangelicis personuerunt. 7) Mox compositus est Vitebergenfium praecipue Theologorum opera, Agendorum Liber pro ecclesiis prouinciarum Henrici Ducis. Verum omnia haec plenius et diligentius narrauit *Venerab. Collega* CAR. GOTTL. HOFMANNVS. 2)

Quarto denique loco inter memorabiles res ad reformationis historiam pertinentes, quae paschali tempore acciderunt, numerari debet, illud ciuile bellum, anno Chr. MDXXXII. inter Saxoniae Principes Ioh. Fridericum Electorem et Mauritium Ducem gestum, quod quia *diebus Paschalibus* coeptum et finitum fuit, ideo a placentulis, ex antiqua consuetudine, in eorum dierum festiuitate coqui solitis, dictum est collyridianum. *der Fladenkrieg.* a)

Quam-

nen guten Belz gewaschen, daß sie sich unnerwunden, ihm solche waerrische ungeraunte Sachen fürzubalten und sie also damit zurück ziehen lassen. uid. GOTTL. WERNSDORFII *Disp. de Henrico Pio Sax. Duce Misn. March. Viteb.* 1694. P. P. §. VIII. p. 26.

y) ANT. WECK *Beschr. v. Dresden* p. 308. SECKENDORF, L. III. p. 217. sqq.

z) *Reformationshistorie der Stadt und Vniuersitaet Leipzig.* Lips. 1739. in 8.

a) Consilium non est ciuile hoc bellum, quod a placentis nomen accepit, quibus homines plurimum diebus paschalibus uesti solent, copiose describere. Diligenter hoc iam praestitum post SPANGENBERGIUM in *Chron. Mansfeld.* ab GE. ARNOLDO in *Vita Mauriti Sax.*

Duc. Elect. pag. 1163. inserta illa T. II. *Scriptor. rer. Germ.* MENCKEN. Spectamus tantum ea, quae ex eo dissidio Principum ad causam religionis uenere. Memoratur enim, quod adlato de hac bellica expeditione ad comitia Spirensia nuntio, magnus terror Euangelicos inuaserit metuentes ne intestino bello res euangelica intercideret, ut SECKENDORFIVS habet L. III. p. 403. Initio ipse trepidabat Lutherus, re autem composita et perlectis pacis conditionibus scribebat ad *Amsdorfium* epistola die XIII. Apr. data: *Die Wurzenische Sache ist ganz weltlich. Ich habe die Artikel gesehen unter welchen steher: Das Wort Gottes soll nach der Churfürstl. Visitation in Wurzen geprediget werden. Der ganze Streit soll darauf ankommen, daß Herzog Moritz einen freyen Durchzug durch Wur-*

zen

Quamquam enim illud religionis caussa susceptum non est: tamen et Lutherus ei, quantum potuit, obstitit, datis et ad Ioh. Fridericum et ad Mauritium litteris, fundendisque ad Deum pro pacis conseruatione precibus. ^{b)} Et fuit id quasi praeludium earum dissensionum, quae post ea inter utrumque Principem exardescerent, ecclesiam euangelicam recens institutam in summum discrimen adduxissent, nisi prouida Dei cura factum esset, ut illa ex periculis omnibus seruata, et securitati restituta, deinde laetius exurgens floreret. Lis erat de finibus; recusauerat episcopus Misnensis tributum soluere, quod erat imperatum in expeditionem contra Turcas: Elector ut id exigeret, Wurcenam urbem, quae ad episcopatum Misnensem pertinebat, milite occupauerat: Mauritius, ea re suum ius imminutum putans, laesam pacem ulturus, ad arma suos conuocat. ^{c)} Quum in eo essent, ut utrinque congressi praelium committerent, interuentu Philippi Hassiae Landgrauii, qui proposuerat aequas

zen habe. Das gebet uns oder das Predigamt nichts an. Tom. XVII. Opp. LVTII. ed. Hal. p. 1815.

b) Grauis eam in rem scripta epistola habetur Tomo Opp. LVTII. Germ. XVII. pag. 1809. edit. Walch. hoc titulo: Vermahnung zum Friede an Churfürst Ioh. Friedrichen und Herzog Moritz zu Sachsen der plötzlichen Empörung halben so um Wurzen entstanden. 1542. Nec ad decertantes Principes sola directa est in ea Lutheri oratio, sed ad nobiles quoque et proceres earum terrarum. Ita enim eos adloquitur. Mein unterthänigste Dienste und mein armes Paternoster zuvor. Gnadigster, Gnadiger, ehrwürdige, wohlgeborne, edle, gestrenge, veste und wie ein jeden sein teil gebühret. Per totam epistolam spem suarum precum adfirmat, *Wiewohl mir als Prediger und*

geistl. Amts nicht gebühret in eitel weltlichen Sachen was zu wissen, so stehet doch 1 Tim. 2. 1. welches uns gebeuret zu beten um Friede. — — Ein Stück unser Sorge ist geschehen und gescheicht noch taeglich von ganzen Herzen naeml. das Gebet — — in ein Kaemmerlein allein gehen und mit Ernst ein Vater unser beten, so wird, ob Gott will, der Heil. Geist die Herzen aendern, mögen auch wohl dasselbe thun was fromme Herzen sind in beyderseits Landschaft. Concludit denique der barmherzige Gott schiecke seinen friedlichen Engel, der beyde zwiischen Fürsten und Landschaften rechte Einigkeit erwecke, wie wir uns eines Glaubens und Evangelii rühmen.

c) Quamquam huius oppidi iurisdicatio ad episcopatum Misnensem pertinebat, tamen ius auctoritatis ac protectionis ratione ducatus sibi Mauritius habebat

aequas pacis leges, ^{d)} lite composita, bellum quieuit. Hinc quia Sabbatho magno paschali utriusque exercitus milites digressi, domum reuerterunt, in itinere, quacunque transibant, placentulas paschales muneri oblatas quasi lactitiae tesseras acceperunt.

Patet sane, Philippi Hassiaci studio conciliandae pacis deberi sedatos repentini belli motus, Principumque reditum in gratiam: sed ardentissimas Lutheri ad Deum preces negare quidquam ualuisse, aperta impietas et stultitia est. ^{e)} Nihilominus tamen Scriptor nuperus, Luthero, quod fidem habuit promissioni, quam orantibus dat sacram litterarum auctoritas,

co

habebat, siue ut *MULLERVS Annal. Sax. p. 97. Das in beyder Chur und Fürstl. Teile Schutz, Schirm, Vertheidigung, Handhabung laut vuererl. Teilung gebörte.* Itaque impatientissime ferebat Mauritius, quod Elector nulla antea denunciatione facta, neque ulla iusta subsistente causa eum in iure suo impediret, uel ob teneram aetatem despiceret. u. *GE. ARNOLD. l. l. et C. SCHOETTGENII Wurzenische Stifeschichte.*

^{d)} Tabulae pacis. insunt *Luth. Opp. germ. T. XVII. p. 1802. edit. Walch.* hac rubrica. *Vertrag des Kri ges, Unwillens oder Gebrechens welcher sich zwischen Churfürst Ioh. Friedrich an einem und Herzog Moritzen zu Sachsen andern Theils über Einnehmung der Bischoeflichen Meißn. Stadt und Amt Wurzen erhoben. Gegeltet Montag in Ostern 1542.* Exhibet quoque has pacis leges *HORTLEDERS T. I. von den Ursachen des deutschen Krieges L. V. c. 13. iisdemque subiungit disputationem aliquam*

contra quosdam scriptores, qui fabulosas de hac re narrationes protruderant. u. *SLEIDANVM l. XIII. p. 402. et SECKENDORFIUM l. III. p. 403.* Hassus enim de discordia certior factus nulla interposita mora celeriter in Misniam uenit, petit ab utroque ut causam sibi committerent, constituerentque se arbitrum, addens, se eius, qui bellum potius quam pacem cuperet, hostem futurum et pro parte alterius pugnaturum. Obtena re, uoluit, ut copias omnes dimitterent et mutua se beneuolentia, prout sanguinis coniunctio et ciuium utilitas exigeret, complecterentur, ac Mauritius oppidum reciperet.

^{e)} Quum Lutherus his duabus unice rebus, ipsum illud arduum emendandae ecclesiae opus perfecisset, uerbo Dei nimirum et prece, ut praeclare ostendit *S. Venerab. C. W. F. WALCHIVS p. 181. et seqq. der Geschichte der Evang. Luth. Religion als ein Beweis, daß sie die wahre sey,* dubium non est, quin

eo nomine stultitiam impegit. *f*) Longe aliter profecto iudicant, quicumque ipsi unquam fidelium precum uim et efficaciam sunt experti, ut ERN. SAL. CYPRIANVS, Theologus idemque Historicus longe unus praestantissimus. *s*) Earum autem simultatum origo, quae inter Ioh. Fridericum Electorem et Mauritium Ducem post ea consequutae in bella eruperunt, eidem illi CYPRIANO altius repetenda esse uisa est, ex terrarum Saxonicarum inter Ernestum et Albertum facta diuisione. *h*) Illud certum est, Mauritiū administratos et comites confessorianos, qui Georgio Duci in imperio gerendo adfuerant, ipsius animum aduersus Electorem concitasse atque inflammasse,

quin eximiam hanc, qua ad miraculum ualebat precandi facultatem, ea praecipue in re adhibuerit, apud Deum pacis datorem auertenda, quae bonae causae fraudi esse uidebatur, disiunctis eorum principum animis et ciuili bello decertantibus, qui recentem Euangelicorum coetum praesidio munire debebant. Ipse autem haud uno in loco epistolae dehortatoriae ait, se precibus apud Deum ea in causa intercedere, idemque amicis testatus est ad quos eo tempore litteras dedit. Vicisse autem Lutherum his ardentissimis et non desinentibus ad Deum precibus, exitus, et huius rei, et totius coepti ab ipso reformandae ecclesiae operis comprobauit. *Exemplum* rationis precandi, qua usus sit Lutherus, habes in comitiis Vormatiensibus an. 1521. Vol. X. Opp. Luth. p. 1720. ed. Halens. *testimonium* uero perhibet VITVS DIETERICVS in Epist. ad Melanch. Vol. XVI. Opp. Luth. p. 2137. eit. editionis.

f) *Pragmat. Gesch. der Protestanten in Deutschl.* p. 129. ubi historiae refor-

mationis reformati putidiusculus tentat *characterem Lutheri.*

g) Apud GEORG. GROSCHNIM *Verteidigung der evangel. Kirche wider Arnolds Kaezerbist.* L. I. c. 4. p. 73. nam quadrigae priorum libri capitulum autorem ipse se profitetur b. CYPRIANVS in *Praefatione.* Ita uero Cyprianus: *Ob der Fladenkrieg mehr durch den Landgrafen als D. Luthers herzliche Abmahnung an beyde Fürsten und ihre Landschaften gestillet worden, ist ungewis, aber glaublich, daß Lutheri und anderer Frommen Gebet das beste gerhan.*

h) Idem sentiunt GEORG. ARNOLD *Vit. Maur. c. l.* it. CYPRIANVS c. l. qui scribit: *Der Ursprung des Widerwillens ist nicht im Fladenkriege, sondern im Jahr 1485. zu suchen, darin Frid. II. Söhne Ernst und Albert ihre Lande zu Leipzig geteilt haben. Der älteste Bruder machte die Theilung und der jüngste hatte die Wahl nach der alten Regel: maior filiorum diuidat, minor eligat. Weil sich nun Albert immer gestellt als wollte er die Thüringischen Lande gern haben,*
C

XVIII RES NONNVLLAE IN REFORM. ECCL.

se, i) quorum consiliis etiam impulsus est, ut Pflugii causam, qui contra Amsdorfium, quem Elector defendebat,

so' machten Churfürst Ernsts Rärbe das Meisnische Teil viel grösser und austräger. Da es nun zur Wahl kam, griff Albert wieder jedermanns Vermurben nach Meissen, wobey es der Churfürst auch lassen muste. Hinc simulas suborta est, indice Ge. Arnuldo, quae etiam ad posterum transmissa bellorum multorum seminarium postea exstitit.

i) Bellum scribit SECKENDORFIVS. l. l. fomentum habuisse a nobilitate Misnica episcopo maiorem ditionis partem in clientela Ducis Mauritiū habente. Mauritiū uero a quibusdam proceribus aulae Georgii Ducis, quos a patre Henrico expulsos rursus ad se recepisset consiliarios, uetere in Electorem odio claros, excitatum fuisse et instigatum ad mouendum in Ioh. Fridericum, non UNUS RATZENBERGERVS a Cypriano l. l. adcurate et cum iudicio editus, sed plures alii Scriptores testantur.

k) SLEIDANVS *de statu relig.* L. XII. p. 302. Factum Mauritiū, causam Pflugii inuito Principe Electore recens electi Numburgensis episcopi, probantis, non repetendum est ab animo eius quasi in religionem et Electorem haud prono, sed itidem ex diuisione terrarum Saxonicarum inter Ernestum et Albertum, ubi, quia de eiusmodi rebus nihil constitutum erat, Elector uero id sibi uindicabat ius, ut electioni Pflugii resisteret, Mauritiū de iure suo, quidquam sibi detractum eo magis putabat, quo consultius esse duxerat

Pflugius, ut missis ad eum litteris auxilium peteret, memorante SECKENDORFIO L. 3. p. 389. Sed quia teste eodem Pflugio ob pertinaciam in ueteri religione (cum aliqua tamen reformatione) ueritanda et per sophisticata excusanda, Electori erat odiosissimus, is spretis de admittendo Pflugio Caesaris mandatis Nicol. ab Amsdorf episcopum esse iubet, et mox sollempniter introduci curat, quo in actu Elector ipse, Lutherus, qui concionatus fuit, Melancthon, compluresque alii, adfuerunt. Mutata deinceps in Saxonia uictibus Caesaris armis rerum facie, et in captiuitatem abducto Electore, Mauritiū restituito, ut ante quinquennium cupierat, Pflugio, Amsdorfium ad Magdeburgenses redire coegit. Hinc exacerbatas Nicolaus, qui arcta cum Luthero coniunctione et doctrinae puritate alias emicuerat, Mauritiū uariorum criminum eiusque Theologos, quos Principi nimium uelificari putabat, multorum errorum postulauit. Habetur inter MSt. *Amsdorfii* quae me possidere omnia, professus sum in Progr. an. 1764. P. P. paucarum plagarum libellus hac rubrica: *Was Herzog Moritz für ein Früchlein sey.* Eo in tractatu mox papismi, mox libertinismi, inconstantiae et consilii cum Caesare et Ferdinando de obtrudendo suis prouinciis libello irenico Interim, Principem adcurat, nec deletis perlaepe lineolis, forte acerbioribus, mitiora reposituit, sequutus dicendi genus uehementis

bat, episcopus Numburgensis electus erat, non obscure probaret. ^{k)}

C 2

Vt

mens et concitatum, quod etsi in Lutheri et aliorum eius aetatis scriptis non defendi, at temporis ratione excusari potest, quae haud delicatula et haec ferebat et persaepe requirebat, quo nomine b. *Lutberi stilum polemicum* LOESCHERVS in *Hist. mortuum* et CYPRIANVS apud *Groschium* excusatum iuerunt. Ceterum uide iudicium de *Amsdorfii* *Stilo* apud I. G. WALCHIVM *Hist. theol. Einl. in die Religion. str. der Lurb. Kirche* P. 4. p. 208. Praeterea quum expulsus a Mauritio esset Amsdorfius, quem uidebat fauere aliqua ex parte libello henotico ex odio in illud, *Interim*, multa gloriae Mauritii inimica scriptis sparsit, quae plus immixtae bonae rei causa efficiunt, quam Lemnii, opera Lutheri ex Vitebergensi academia exterminati Poetae, criminationes.

Ceterum quia MSt. AMSDORFII mentionem feci, ex istis duobus uoluminibus formae magnae, quae itidem munificentia G. de Weissen ad b. Patrem meum peruenerunt Magdeburgi ab ipso collectis, potiora capita iam adscribam, prout non seruato uel anorum unli argumenti ordine, ibidem habentur. *Daß Herz. Moritz Haendel und Fürnehmen mit diesen Krieg unrecht ist wieder Gott und sein Wort* 1552. 2) *Antwort auf die ledverne Münze zu Dresden.* 3) *Tract. incipiens. Der Pabst brüller in seinem geistl. Recht, daß er ein Haupt und Herr sey der Christl. Kirche etc.* 4) *Bedenken der Theologen*

die Religion betreffend, adiecit Amsdorfius marginalia. 5) *Die Wahl belagend des Roem. Königs von wegen des Churf. zu Sachsen angelegen zu Schweinfurth* 1532. 6) *Vorschlag in causa loh. Frid. Elect. it. Consilium exhibitum in arce Gothana loh. Frid. nato Electori post obitum Mauritii.* 7) *Schreiben betreffend die Remotion der Prediger zu Magdeburg.* 8) *drey Spruche dreyer Theologorum zu Wittenberg Pb. Melant. D. Pommers und D. Tellerleckers* 1550. 9) *daß mau keine conuentus oder colloquia mehr halte in Religionsachen* Consilium. 10) *Vorrede zum Ioel.* 11) *Ein Vorlauf auf G. Maioris großes Buch von guten Werken.* 12) *Subscriptio ad libb. Magdeb. Hamb. Mansfeld. mainstorum c. Maiorem.* 13) *Protestatio c. Maiorem.* 14) *daß G. Maior nicht allein ein Adiaphorist sondern auch ein rechter Papißt. exul. 1552.* 14) *Einigkeit zwischen Magdeb. und Wittenb. Theologen.* 15) *Unterricht wieder Sigismund und seine Meißner.* 16) *Unterricht auf der Adiaphoristen zu Wittenb. Buch de actis synodicis, darinnen sie sich weisvrennen und viel aus der rebtorica sinwenden, daß sie die Mireldinge billig gewilliget* 1559. 17) *Schoene Sermon vom Sacrament. it. ob ein Christ das Sacrament von einem Adiaphoristen empfaben moege.* 18) *ein Gesprach vom freyen Willen inter Lutheranum et Adiaphoristam* 1559. 19) *Schreiben an Rosinum Pred. zu Mogdeb. den Streit mit Heshulio betreffend. it. lat. episto-*

la

Vt igitur in Electorem, cuius plurima et maxima beneficia habebat, ingratus fuerit, non ideo tamen debet a nobis, nedum ab eo, qui est ipse omnium in patriam ingratiſſimus, ^{l)} usque adeo exagitari, ut monſtrum fuiſſe uideatur, ^{m)} praefertim quum, quidquid in principio peccauit, id magnis deinceps in eccleſiam meritis compenſauerit, *Transactione conciliata Paſſauienſi*

la ad eundem Iſnaci 1561. ſcripta. 20) *von der vermeinten Declaration Victori- ni. it. Epist. an Iob. Friedr. den Mittlern Herz. zu Sachſ. betreffend dieſe Declaration* 21) *daß der Menſch zu ſeiner Bekehrung keine Synergiam noch modum agendi habe* 1563. 22) *Propoſitiones contra Inſtum Menium. Denique multae aliae ſchedulae imperfe- ctae, mutilae et lectu difficilioreſ, adie- ctis etiam quae impreſſae proſtant, ut libello; Horas canonicas in Kloetern ſingen und gebotene adiaphora halten iſt eben ſowobl Abgoerterey als die ſchaend- lichſte Opfermeſſe* Ienae 1562. it. *Glaube und Bekenntnis aufſ ſchoene und lieb- liche Interim.*

Intelligitur ex his multa illuſtrari poſſe, quae a SALIGIO *Hift. A. C. P. I. p. 639.* it. 609. a I. G. WAL- SHTO *Hift. theol. Einleitung in die Re- ligionsſtreitigk. der Luth. K. Part. 4. pag. 184.* et 197. traduntur. Inſunt iuſdem uoll. quoque contra *Oſiandrum* quaedam u. c. *Auszug aus Oſianders Confession.* Qua occasione iuuabit commemorare apud me eſſe memora- bilem Tractatum MSt. qui ad eam controuerſiam *Oſiandri* pertinet. Agit is Tractatus 64. foliorum formae magnae *de Luſtificatione* hominis pec-

catoris coram Deo, contra *Oſiandri* do- ctinam in conuentu et colloquio Stettinenſi menſe Aprilis an. 1555. publice propoſitus. Diſtinctus eſt uberioribus notis marginalibus et cor- rectionibus manu PHILIPPI MEL- LANCHTHONIS euſdemque luculenta adprobatione et ſubſcriptione euſ du- plici, item Theologorum Vitebergen- ſium ac omnium quotquot tunc tempo- ris in celebritate uerſabantur Theologorum Pomeranorum Aug. Confessionis. Scriptus eſt lingua nobis uernacula, et ab initio ſtatim definitum eſt, qui in proponenda hac doctrina tenendus ſit ordo, quae autem *Melanchron* adſcrip- ſit, mox latina mox germanica ſunt. In ſine haec adiecit: „Perlegi tantum hoc ſcriptum, et doctrinam, quae de- fenditur in hoc ſcripto, totam adpro- bo, et non dubito ueram eſſe et con- gruentem cum conſenſu catholicae ec- cleſiae Dei. *Phil. Mel.* manu propria. Nec iudico *Oſiandri* controuerſiam tantum *λογομαχίαν* eſſe. Sed de re ma- gna diſſentit et obſcurat conſolationem in uero agens unicum, uel delet potius, quum iubet intueri iuſtitiam eſſentialem, et non deducit nos ad promiſſionem offerentem miſericordiam propter obedientiam mediatoris. Om- mitto alias euſ diſputationes, quas obi- ter

DIEBVS PASCHALIBVS DICTAE AC GESTAE. XXI

uiens quam triennio post pax religionis firmavit, et captiuus Principibus Ioh. Friderico et Philippo Hassiaco, liberatis. Neque uero, quod ita per eum ecclesiae consultum uoluit Deus, quaerere fas erit, cur ita potissimum et non aliter? Sed quum ita uoluerit, illud a nobis intelligi debet, eius prouidentiam, quum in omnibus rebus gubernandis, tum in ecclesia tutanda

C 3

esse

ter intexit, in quibus etiam a uera doctrina discedit. Sed etiam si excusatur Osiander uocosa interpretatione, ut uerbis tantum dissentire uideatur, tamen eius phrasis non recipienda est quae parit ambiguitatem. Et dissimulando phrasis in populo gignit dissidia. Itaque neque Artopoeo, neque aliis, concedendum est, ut aut Osiandrica doceant, aut publice proponant conciliationes Osiandrici dogmatis. Et si quis admonitus non desinit turbare ecclesiam defendendo Osiandrica aut fingendo conciliationes, remoueatur ab officio, quia oportet hanc lucem retinere sine caligine quae fiducia debeat niti misericordia Dei promissa propter obedientiam filii, sicut Daniel inquit: *Non in iustitia nostra, sed in misericordia tua propter Dominum, exaudi nos.* PHILIPPVS MELANTON manu propria.

Sequuntur deinceps nomina subscribentium hoc ordine Ioh. Bugenhagen, Pomer. D. mpp. et probat ualde Ioh. Foersterus, Ge. Maior, Petr. Praetorius, Paullus Eberus. Post haec Theologi Pomeraniae Andr. Mangerius (is a Saligio H. A. C. perperam scribitur Maierius Gallus, aliter enim eius ipsa manus) Paullus a Rhoda, Superint. Stetin. D. Iac. Rungius, Bern. Strofsinder Past. Stetin. Ant. R Emmelding

Alexander Empel, et XXIII. alii ecclesiarum in ciuitatibus Pomeraniae doctores. Eam *controversiam* omnem ob *doctrinam Artopaei* Past. Stettinensis *Osiandricam* habet SALIG. *Hist. A. C. Part. II. p. 1045, 47.* ubi refert D. Rungium Vitebergam fuisse missum cum *luculenta hac arriculi de Iustificatione* explanatione ad Melanchthonis et Theologorum Vitebergenfium de ea re sententiam cognoscendam. Reuersus ad Pomeranos Rungius synodo exhibuit disputationem emendatam et subscriptione firmatam. Qua ratione autem hoc documentum publicum ad *Perillustr. a Weissen, Stendalium* peruenerit, qui illud Patri meo dono dedit, id me fateor ignorare.

1) Puto beneficia a Mauritio Portae et Lipsiae constituta esse longe maxima weil man ihnen die Bildung seines Geistes zu verdanken hat H. H. P. p. 112. Pro quibus cumulate acceptis beneficiis, si uelles hanc Principi gratiam referre, ut eundem perfidum et ingrattissimum sine idoneo teste dices, ne hoc iplo palam faceres in te quadrare, quod de Mauritio Duce criminalis: *Er eilet gleichsam um die ganze Welt zu überzeugen, wie unwürdig er aller Wohlthaten gewesen* p. 111. l. 1.

m) Hist. Protest. in Germ. p. 110. 112.

XXII RES NONNVLLAE IN REFORM. ECCL.

esse perpetuam et certam, neque ulla ratione posse a quoquam impediri, quae iis utatur et consiliis et instrumentis, quorum usus nemini unquam in mentem uenisset. n)

Quoniam igitur, aeternae et immortalis Deus, auctor et factor Lutherani nominis, conseruas coetum tuum, ecclesiam, fac ut ea omni tempore atque omnibus in locis, praecipue autem in Saxonia nostra, fruatur pace ac tranquillitate. Academiam hanc Vitebergensem, cuius gloriam in emendanda religionis doctrina maximam esse uoluisti, porro dilige atque orna: qui hodie non minus quam Pontifex Romanus ecclesiam tuam infestare, atque euangelii lumen extinguere uolunt, Deistarum, Empaectarum, atque aliorum eiusmodi hostium impii et nefarii coetus, ab eorum insultu nos defende: illam denique nobis et aliis omnibus da mentem, ut uerbi tui sapientiam et libenter inquiramus, et diligenter sequamur, neque unquam aut impulsu malitia, aut, inscitia occaecari, ab illius ueritate aberremus.

VOS OPTIMI CIVES, ipsa haec, quam his diebus festis publica laetitia celebramus, DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI uictoris ex mortuis resurgentis memoria, debet monere atque inuitare, ut precibus nostris pro ecclesiae, quae illius et maiestatem

n) Sapienter CYPRIANVS apud Groschium p. 72. de Mauritio. Er hat viel rühmliches vor das evangelische Wesen gethan, und wir würden uns, wenn er den Possauischen Vertrag nicht erzwungen haette, noch itzo, wo nicht durchs Interim, doch durch die Tridentinische Synode überaus geplagt sehen müssen. v. de S. Vener. C. W. F. WALCHII Gesch.

der Luth. Religion als ein Bew. daß sie die wahre p. 698. seq. et p. 705. Man müßte wenig Einsicht haben, wenn man leugnen wolle, daß die göttliche Weisheit, Güte, Allmacht, sich hier besonders geoffenbaret, in Betracht, daß einmal Churfürst Moritz das Werkzeug gewesen dessen sich Gott dabey bedient etc.

DIEBVS PASCHALIBVS DICTAE AC GESTAE. XXIII

statem diuinam ueneratur, et meritum solum amplectitur, salute atque incolumitate gratis et piis mentibus accedatis. Agite, intereste nobiscum cultui diuino, canite Deo et eius unigeno Filio Sospitatori nostro gratias: audite uerbi diuini praecones, qui nobis immensam Dei bonitatem laudibus celebrant, aeternae ueritatis mysteria et gaudia nuntiant, animi pietatem et uitae sanctimoniam commendant: uenite ad aram, et ibi, quae illis merito debetis, quanta quisque maxima potestis, munuscula offerite.

P. P. Vigiliis Paschalibus. An. R. S. c1515CCLXVIII.

V I T E M B E R G A E

LITTERIS CAROLI CHRISTIANI DÜRRII

ACAD. A TYPIS.

NO 9417 1/2

VERMÄCHTNISS
HERRN VON ...
1749

mic

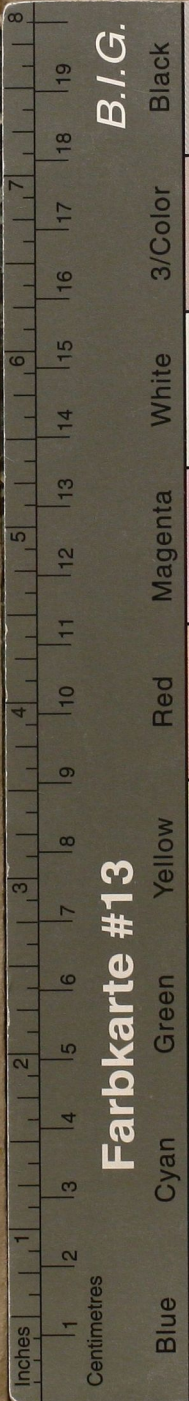
ULB Halle

3

007 432 917

B.I.G.

Farbkarte #13

erns Dorf]

CTOR
VITEMBERGENSIS
S RVDOLPHVS
HMERSVS

DOCTOR ANAT. ET BOTAN
DINARIVS PHYS. PROVINC

ACADEMICIS

S. P. D
N. IESV CHRISTI PASCHALIA
OSE CELEBRANDA
NVITAT

L. DIEBVS PASCHALIBVS DICTA AC GESTA.

